

ภาวิณี บุณนาท. (2563). *รักนวลสงวนสิทธิ์* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน. 272 หน้า

จุฬาลักษณ์ นาควัตถนเศรษฐ์

Chulaluk Nakwattanaset

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศไทย

Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University, Thailand

chulaluk.ple@mahidol.edu

สตรีศึกษาในระบบการศึกษาของประเทศไทยเป็นสาขาที่ผลิตผลงานเรื่องของเพศวิถีไม่มาก สถานะของหญิงในประวัติศาสตร์ยังเป็นประเด็นที่ไม่ค่อยมีการถกเถียงในการศึกษาประวัติศาสตร์ของประชาชนโดยทั่วไป หนังสือ *รักนวลสงวนสิทธิ์* จึงเป็นผลงานที่เปิดเวทีใหม่ให้แก่การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของประเทศไทย หนังสือเล่มนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักฐานทางด้านกฎหมายของสยามในช่วงระหว่างการพัฒนาจากรัฐจารีต (traditional state) สู่รัฐชาติสมัยใหม่ (modern state) อันเป็นผลจากการขยายพื้นที่เพาะปลูก การเข้าสู่เศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจแบบเงินตรา ทำให้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2396-2453) ระบบชนชั้นในสังคมเสื่อมถอยและบทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไป หนังสือเล่มนี้ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสามพื้นที่คือ 1. ประวัติศาสตร์สตรี 2. ประวัติศาสตร์กฎหมาย 3. ประวัติศาสตร์ปัจเจกชนนิยม อันเป็นการศึกษาที่โดดเด่น เนื่องจากกฎหมายเป็นสิ่งที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และฐานะของสตรีในประวัติศาสตร์แสดงถึงความก้าวหน้าทางความคิดและการเกิดขึ้นของสำนึกเชิงปัจเจกนิยม (individualism) ในหมู่สตรีสยาม

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด 5 บทด้วยกัน ดังนี้

บทที่ 1 - 2 อธิบายเกี่ยวกับสภาพสังคมและสตรีสยามภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกฎหมายที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของแนวคิดตะวันตก

บทที่ 3 - 4 เป็นการยกตัวอย่างการต่อสู้ของสตรีในการฟ้องร้องสิทธิต่างๆ และวิเคราะห์กฎหมายรวมถึงทัศนคติของผู้มีอำนาจต่อสตรีสยาม ณ เวลานั้น

บทสุดท้ายคือการอธิบายบริบทการต่อสู้ของสตรีภายใต้เงื่อนไขและข้อกล่าวหาที่แตกต่างกันและผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันส่งผลต่อสตรีสยาม

ประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนได้แฝงไว้ในหนังสือเล่มนี้คือ 1. สถานภาพของสตรีสามัญชนและสตรีชั้นสูงส่งผลต่อการพิจารณาคดี 2. ระบบศีลธรรมคุณงามความดีที่ครอบงำกฎระเบียบสังคมมีผลอย่างยิ่งต่อสิทธิที่สตรีผู้นั้นควรได้รับ 3. มโนทัศน์อำนาจศักดินาอยู่เหนือสำนึกปัจเจก ซึ่งทั้งสามประเด็นเป็นประเด็นที่สำคัญและ

น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

1. สถานภาพของสตรีสามัญชนและสตรีชั้นสูงส่งผลต่อการพิจารณาคดี ผู้เขียนได้อธิบายถึงนิยามของ “อิศรภาพ”¹ ว่าเป็นคำที่สามารถเชื่อมโยงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลในแนวคิดของระบบกฎหมายสมัยใหม่และกินความหมายความแตกต่างทางสถานะตามศักดินาโดยไม่ได้มีความหมายถึงความเท่าเทียมของปัจเจกชนเหมือนในตะวันตก การประกาศใช้กฎหมายก็แสดงถึงความไม่เท่าเทียมอย่างชัดเจน เช่น การประกาศพระราชบัญญัติลักพา จ.ศ.1227 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ ให้ผู้หญิงที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไปมีสิทธิในการเลือกคู่ของตนเอง แต่ประกาศนี้ก็ยังคงกำหนดว่าผู้หญิงที่เกิดในชนชั้นสูงจะยังไม่ได้รับสิทธินี้ นั่นก็คือการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงชั้นสูง

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่น่าสนใจคือ การที่ชนชั้นสูงได้รับอภิสิทธิ์จากการพิจารณาคดี เช่น ในกรณีที่ทำวรวรจันทร์หรือเจ้าจอมมารดาบาดในรัชกาลที่ 4 ทำโทษเขียนตัวอาแดงเนยซึ่งเป็นลูกจ้างเสียชีวิตทั้งที่ยังตั้งครุฑ โดยเสนาบดีกระทรวงวังได้ให้ความเห็นว่าไม่ควรดำเนินคดีของทำวรวรจันทร์ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา เพราะอาจจะนำไปสู่การเสื่อมเสียพระบรมราชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ การใช้สิทธิของระบบชนชั้นในการต่อสู้คดีนั้นเป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่าการแบ่งชนชั้นระหว่างบุคคลสามัญและชนชั้นสูงเป็นส่วนสำคัญของรัฐจารีต ซึ่งมีพื้นฐานจากความแนวคิดจักรวาลวิทยาอันฝังแน่นในระบบกฎหมายจารีตของไทยดังที่เห็นจากระบบกฎหมายตราสามดวง การใช้ระบบจักรวาลวิทยาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างระบบกฎหมายจึงทำให้แนวคิดจักรวาลวิทยาส่งผลต่อการสร้างตำแหน่งหน้าที่และระบบความสัมพันธ์ในสังคมด้วย ซึ่งกษัตริย์ ราชสกุล และข้าราชการ จะอยู่ในแวดวงอำนาจในคติกษัตริย์แบบพระราม เน้นการใช้พระเดชหรืออำนาจใจการควบคุมประชากร ปกป้องแผ่นดินจากการรุกราน เป็นต้น ดังนั้นฐานะของราชินิกุลและขุนนางข้าราชการจึงเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงพระราชอำนาจของกษัตริย์ ราชินิกุล และข้าราชการขุนนางจึงถือเป็นชนชั้นสำคัญกว่าสามัญชน หากราชินิกุลต้องโทษจะเป็นที่สั่นคลอนคติกษัตริย์ในรัฐจารีตได้ ในกรณีของทำวรวรจันทร์ซึ่งอยู่ในฐานะราชินิกุลและข้าราชการจึงอยู่เหนือกฎหมายการลงโทษใดๆ ทำวรวรจันทร์จึงไม่จำเป็นต้องรับโทษทัณฑ์แม้จะเป็นเหตุให้สตรีนางหนึ่งเสียชีวิตอย่างทรมานก็ตาม การเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในยุคเปลี่ยนผ่านของสตรีสยามจึงแสดงให้เห็นถึงสังคมชนชั้นและการใช้เอกสิทธิ์ที่ได้จากสังคมจารีตของชนชั้นสูงมากกว่าความพยายามผลักดันเข้าสู่สังคมสมัยใหม่

2. ระบบศีลธรรมคุณงามความดีที่ครอบงำภาวะเบียดเบียนสังคมมีผลอย่างยิ่งต่อการสร้างสิทธิที่สตรีผู้นั้นควรได้รับ เป็นที่ทราบกันดีว่าบุคคล (subject) ถูกประกอบขึ้นอย่างเป็นรูปประธรรมภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ (power) โดยที่บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจนั้นๆ และรูปแบบขององค์กรกำหนดอำนาจในการจัดสรรระเบียบทางสังคม ดังนั้น ในรัฐจารีตที่ซึ่งองกเงบบแนวคิดทางศาสนาศีลธรรมจึงถูกนำมาอธิบายคุณค่า (value) ของบุคคลในสังคม โดยในสังคมภายใต้พุทธศาสนาอันให้ความสำคัญกับผลบุญ ผลกรรม จึงยอมรับความไม่เท่าเทียมของการได้รับสิทธิจากรัฐอยู่เป็นนัย หนังสือ *รักนวลสงวนสิทธิ์* ได้ชี้ว่านิยามของความเป็นสตรีและคุณธรรมแห่งสตรีซึ่งถูกสร้างโดยผู้มีอำนาจในสังคมคือบุรุษนั้นกลายเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาคดีต่างๆ แม้ในการสร้างระบบศาลสมัยใหม่โดยให้สิทธิของปัจเจกเป็นสำคัญ แต่การตีความกฎหมายของผู้พิพากษายามไม่ได้ให้ความสำคัญสิทธิของปัจเจกเท่าที่ควร การพิจารณาคดียังคงครอบคลุมถึงการใช้นิยาม

สตรีที่ดีแบบบริติชและรัฐกึ่งอาณานิคมซึ่งได้รับแนวคิดแบบบริติชวิกตอเรีย (British Victorian) เข้ามาพร้อมด้วย โดยเน้นความบริสุทธิ์ของหญิงสาวเป็นสิ่งสำคัญ ความประพฤติของสตรีแม้จะเป็นเรื่องส่วนบุคคลในพื้นที่ส่วนตัว (private) แต่สามารถนำมาวิพากษ์ในพื้นที่สาธารณะ (public area) ได้ เช่น การประพฤติดนเป็นหญิงชู้มีหลายสามี ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินโทษ การไม่ดูแลปรนนิบัติสามีและดูแลกิจการภายในบ้านให้เรียบร้อยถูกวิพากษ์วิจารณ์ การไม่เชื่อฟังสามีถูกกล่าวหาว่าบกพร่องต่อหน้าที่ จึงเห็นได้ว่า สตรีในยุคดังกล่าวถูกอำนาจจาริตและระบอบศีลธรรมในสังคมกำหนดหน้าที่และคุณค่า ทำให้พลังในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองไม่ทรงพลังเท่าที่ควร

3. มโนทัศน์อำนาจศักดินาอยู่เหนือสำนักปัจเจก ในการต่อสู้ของสตรีในกระบวนการยุติธรรมสยาม มีหลายครั้งที่ผลปรากฏออกมาว่าผู้มีอำนาจหรือราชสกุลมีชัยเหนือสามัญชน ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นการกดขี่อย่างไม่ยุติธรรม แต่ไม่ปรากฏว่ามีการคัดค้านจากสามัญชน ยิ่งไปกว่านั้นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากการแย่งชิงสิทธิเหนือที่ดินระหว่างสามัญชนกับรัฐได้แสดงให้เห็นอำนาจศักดินาที่มีต่อระบบศาล ซึ่งแม้ว่ากฎหมายที่ดินจะรับรองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลแล้วก็ตาม แต่หากรัฐต้องการเวนคืนหรือยึดทรัพย์เนื่องจากราษฎรประสบปัญหาสถานะเศรษฐกิจจนไม่สามารถจ่ายภาษีอากรให้แก่รัฐ ประชาชนสามัญก็จำเป็นต้องยอมรับคำสั่งนั้นๆ เนื่องจากความเชื่อว่ากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดในราชอาณาจักร สิทธิตามกฎหมายของประชาชนจึงไม่ใช่สิทธิที่มั่นคง แต่พังทลายได้หากรัฐภายใต้กษัตริย์ต้องการยึดคืน กระนั้น บางกรณีสตรีสามัญชนสามารถเปลี่ยนแปลงคำสั่งของรัฐได้โดยการวิงวอนขอร้องเรียกความสงสารโดยใช้เพศสภาพ (สตรีผู้อ่อนแอเลี้ยงบุตรอยู่ผู้เดียว) เพื่อขอให้ศาลเห็นใจ นำมาสู่การชดใช้ที่น่าพอใจ จะเห็นได้ว่า มโนทัศน์อำนาจศักดินาแม้จะอยู่เหนือสิทธิปัจเจก แต่การแสดงตนเป็นบุคคลที่ถูกกระทำแม้ตนเองจะมีคุณสมบัติเป็นสตรีที่ดี จะได้รับเห็นอกเห็นใจจากระบบที่กำลังนี้

โดยสรุป *รักนวลสงวนสิทธิ์* เป็นหนังสือที่ควรค่าแก่การอ่านและศึกษา เพราะเป็นหนังสือที่มีคุณประโยชน์ต่อสตรีศึกษาในประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง ยิ่งไปกว่านั้นเมื่ออ่านและทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ผู้อ่านสามารถมองเห็นกระบวนการการเรียกร้องสิทธิของหญิงสามัญชนธรรมดาต่อระบบที่กดขี่ซึ่งอ้างคุณงามความดีเป็นบรรทัดฐานในการตีคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจกระบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรีและปัจเจกในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

Note

¹ สะกดตามที่ปรากฏในหนังสือ